

СПОМЕНИК НА ЕДЕН PRAEFECTUS CASTRORUM ОД СКУПИ

Источната некропола во Скупи откриена е во 1970. година. Од тогаш, со интензивни археолошки ископувања, веќе се согледани контурите на оваа без сомнение најголема градска некропола и развојот на истата од предримското до доцноримско време¹. Од особено значење се две зони од раноримско време, каде одделно се погребувани автохтоните и страни перегрини. За сега не постојат елементи кои би укажувале и на присаството на Италици или на римски начин погребени граѓани во оваа некропола.

На високото плато, што продолжува од источниот крај на градската акропола, лежи расфрлена група гробови од IV и V век. Тоа е северната периферија на Источната некропола. Во почетокот на 1972. година, во акцијата за пошумување на овој терен, оштетена е покрај другите една видана гробница (250 м. источно од сидиштата на Скупи), за чиј покрив била употребена и една надгробна стела. Споменикот е донесен вама од непознато место, но секако не од голема оддалеченост.

Овој обичај, раноримски стели да се употребуваат како градежни елементи за гробниците од IV век, многу е чест на целиот среднобалкански потез. Нашата стела заслужува сепак посебно внимание бидејќи содржи низа нови елементи, кои имаат и соодветен значај.

Споменикот е изработен од сив мек лапор, голем е 1,18 × 0,70 × 0,17 м. Обработени се предната и бочните страни. — Предна страна: правоаголно натписно поле врамено во профилирана рамка, а околу оваа релјефен орнамент — две лозинки со акантови листови и ластари на расчленетото стебло и две цветчиња горе во аглите; врвовите на лозите се врзани во Херакловиот јазел. Применета е техника на дупчење со сврдел. — Лева бочна страна: разбранета лоза на бршлен, во профилиран рам. — Десна бочна страна: само профилиран рам.

Задната страна е сосем грубо откршена, незарамнета и укажува на намената на оваа плоча: истата била прислонета — всидана во едно надгробно здание. На ова упатуваат и обликот и малата дебелина на стелата.

¹ И. Микулчић, *Scupi*, Археолошки преглед бр. 12/1970, АДЈ, Београд 1971, 134—141; истиот, Археол. преглед бр. 13/1971, Бгд 1972;.

Ваков тип надгробни споменици сосем е редок во Скупи². Паѓа в очи и завидното ниво на изработката; го надминува можеби само стелата на ветеранот Корнелиј Магно од Бериг³, која и по општиот изглед и по орнаментиката (композиција на мотивот со детали, стилски манири) сосема е блиска до нашата стела, а воедно е и единствена аналогија.

Натписот е латински, во 11 редови. Текстот гласи: T(it)o Turranio | L(uci) f(ilio) Sergia (tribu) | Proculo | Flan(ona) primip(ilo) | praef(ecto) castror(um) | leg(ionis) XIII Gem(inae) | Pvir(o) q(uin)q(uennali) col(oniae) | Fl(aviae) Scupinor(um) | L(ucius) Valerius Iustus amico l(ocus) | [p(ublice)?] d(atu)s d(ecreto) d(ecurionum).

Типот на буквите е монументална капитала. Лигатури се употребени во првиот (AN), петтиот (AE, TR), осмиот (IN) и деветтиот ред (VA). Висината на буквите во првите редови изнесува 50 (првата буква дури 62), во последниот ред само 28 мм. Интерпункцијата е триаголна, правилно употребена.

Името на покојниот е во форма на *tria nomina*, со правилен распоред на гентилициј, филијација, триба, когномен и ориго. Освен тоа умрениот е ислужен војник односно офицер. Стелата значи спаѓа во онаа група споменици во Скупи кои биле подигнати од времето на Домицијан до Хадријан⁴. И царскиот гентилициј Flavia во името на колонијата (наместо подоцнежниот Aelia) зборува дека натписот не може да биде подоцнежен од раното владеење на Хадријан. Од друга страна и квалитетот на изработката на стелата како и одличното познавање на правописот упатуваат на времето кога во Скупи веќе постоеле добри каменорезечки работилници.

Легијата XIII Gemina во која служел покојниот, досега не била спомнувана на скупските натписи; со ова бројот на единиците чии ветерани се населени на територијата на Скупи е зголемен (покрај досега евидентираните легии I. Italica, III. Macedonica, V. Alaudae, V. Macedonica, VII. Claudia, како и *cohors praetoria* и *ala Flavia*).

Legio XIII Gemina била основана веројатно од Октавијан Август за време на граѓанските војни, а вклучена во постојаниот состав на рајнската војска во 14. г. н. е.⁵ Легискиот логор ѝ бил во Mogontiacum (Мајнц) до 43. година; во Британија престојува од 43. до 70. г., потоа се враќа во Mogontiacum, а во 92. г. Домицијан ја префрлува во југоисточна Панонија, а војна против Сарматите⁶. Тука легијата била стационирана најверојатно во Mursella, на местото на уништената легија XXI гарах. Во Мур-

² Н. Вулић, Споменик СКА 98, Београд 1948, бр. 423, 424; — А. Mócsy, *Gesellschaft und Romanisation in der Römischen Provinz Moesia Superior*, Budapest 1970, 64.

³ Н. Вулић, Споменик 71 (1931), бр. 560.

⁴ А. Mócsy, *op. cit.*, 64.

⁵ Ritterling, *Legio*, RE XII, 2, (Stuttgart 1925), 1727.

⁶ *Ibid.*, 1727—1736.

села останала најверојатно до војните на Нерва против Свевите, кога се преместува во северозападна Панонија. Помеѓу 97. и 101. година логорувала можеби во Ad Flexum, пред да се улогори за постојано во Carnuntum.⁷

Времето кога Т. Тураниј Прокул бил отпуштен, најверојатно би паѓало по војната со Сарматите, додека легијата сеуште се задржувала во Мурсела.

Имено, во периодот од 86. до 106. година, кон провинцијата Горна Мезија била стратешки приклучена и територијата на Sirmium, до устието на Драва на северозапад; тука бесомнено била опфатена и Мурсела.⁸ Тогаш е јасно што и нашиот офицер по отпуштањето е населен во еден мезиски а не панонски град.

Во епитафот е наведено и родното место на умрениот, Flanona. Урнатините на ова гратче лежат кај денешното место Пломин во источна Истра, на Кварнерското крајбрежје.⁹ Во предримска епоха ова било без сомнение главно племенско упориште на Фланатите, либурнско-илирско племе. Oppidum Flanona се здобил со ius Italicum на самиот почеток на Царството и му припаѓал на далматскиот conventus Scardonitanus. Од нашиот натпис узнаваме за прв пат дека граѓаните на Фланона биле вброени во трибата Сергија.

Т. Тураниј Прокул^{9a} имал извонредна војничка кариера и достигнал до положајот заповедник на логорот на легијата. Praefecti castrorum се одбирани обично меѓу ислужените центуриони, пред сè примипилари, како што е и нашиов случај. Спаѓале во офицери од ритерскиот (витешкиот) ранг¹⁰. Од времето на Домицијан кога секоја легија се здобила со засебен логор, се утврдува и полната титула — praefectus castrorum legionis, како што е случајот и кај нас.

Според горе изнесената претпоставка, дека Т. Тураниј завршил со службувањето најверојатно околу годините 93—96, тој можел да стапи во легијата XIII секако не пред нејзиното повторно враќање (од Британија) во Мајнц. Меѓутоа и оддалеченоста на Рајна од Истра упатува на претпоставка дека војничката кариера му почнала во некоја единица која била едно време влогорена или врбувала на подрачјето многу поблиску до неговиот роден крај.

Во колонијата Скупи Т. Тураниј стигнал до највисоката магистратура, бил Pvir quinquennalis. За разлика од обичните дуум-

⁷ G. Alföldy, *Die Truppenverteilung der Donaulegionen am Ende des I Jahrhunderts*. Acta archaeologica hungarica A. S. H. XI, Budapest 1959, 125, 126, 137.

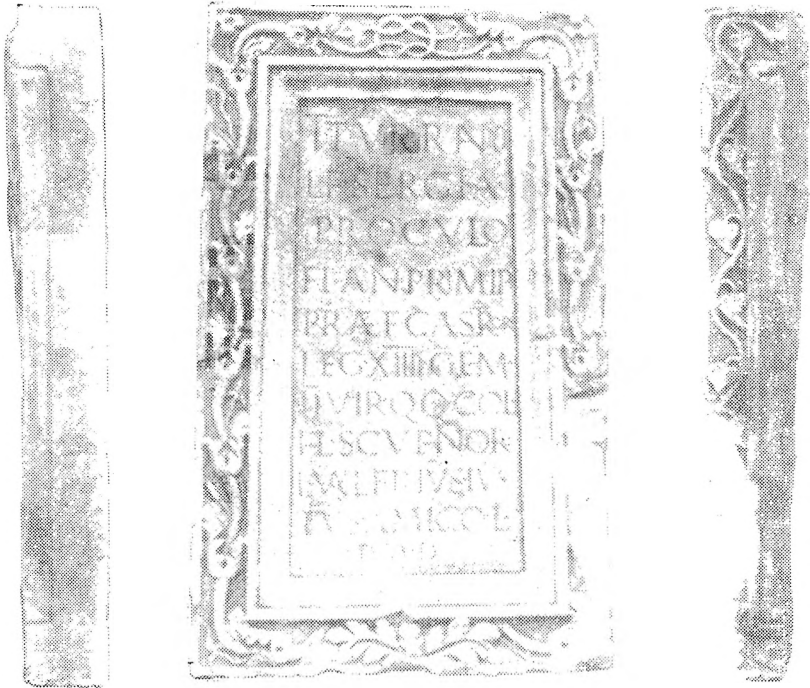
⁸ Ibid., 115 и нап. 102 на стр. 126.

⁹ C. Patsch, *Flanona*, RE VI (Stuttgart 1909), 2504; — Š. Mlakar, *Die Römer in Istrien*, Pula 1966, 40, 41

^{9a} Овој натпис е прикажан и на IX конгрес на АДЈ во Задар, октомври 1972 г. Им благодарам на проф. М. Суиќ и Ј. Медини на укажувањата за автохтоното (либурнско) потекло на генсот Турании, кој досега е потврден и на натписите во Либурнија.

¹⁰ W. Ensslin, *Praefectus (castrorum)*, RE XXII/2, (1954), 1255—1287.

вири¹¹, квинквеналите биле по ранг повисоки а добивале магистратура во оние години кога е спроведувано пребројување на населението во империјата; овие пописи се вршени секоја петта година¹².

Сл. 1

Како дедикант на надгробниот споменик се јавува еден пријател на покојниот, што е редок случај. На ова се надоврзува и завршната формула: земјиштето, во кое е погребен овој висок функционер, му е подарено со декрет на колонијата; со ова споменикот добива делумно официјален карактер.

Напоменувам дека во завршната формула по зборот *I(ocus)* би ја очекувале и кратенката *p(ublice)*, со што би се надополнила и оформила оваа вообичаена формула¹³. Во прилог на ова оди и следното: претпоставеното *P* требаше да стои во почетокот на последниот ред и тука каменорезецот најлесно го испуштил, макар што пред и по него (по *L* и повторно пред првото *D*) правилно

¹¹ За овие управни магистрати в. Kornemann, *Coloniae*, RE IV/1, (1909), 586 ff.

¹² R. Cagnat, *Cours d'épigraphie latine*, Paris 1914, 145.

¹³ *Ibid.*, 286.

ја применил интерпункцијата, која во спротивен случај би била погрешна односно дуплирана и непотребна. Инаку, оваа ретка формула кај нас се појавува уште еднаш меѓу мезиските натписи: на соседното Косово, во сеуште загадочниот Municipium D. D.¹⁴

Да заклучиме со датирањето на споменикот: врз основа на напред изнесените елементи, надгробната стела е подигната во првите две децении од II век н.е. Меѓутоа, месноста каде што истата била подигната, односно каде што со сигурност би можеле да ја лоцираме раноцарската некропола на Италиците, за жал е сеуште непозната.

Скојје.

И. Микулчиќ.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Mikulčić: GRABSTEIN EINES PRAEFECTUS CASTRORUM AUS SCUPI

Im Beginne des Jahres 1972 waren mit Erdarbeiten bei Scupi mehrere spät-römische Gräber am Nordrand der östlichen Nekropole entdeckt. In einem von diesen war auch ein früh-römischer Grabstein mit Inschrift ausgegraben, der als Deckel des Grabes diente.

Der Grabstein ist verhältnismäßig klein und dünn, mit reichem floralen Rankenornament auf dem Rahmen und auch mit einer Seitenverzierung verschaffen. Das ist tatsächlich eine Grabtafel, die in einen Bau eingelassen war, ein Grabdenkmaltyp, welcher in Scupi sehr selten vorkommt.

Als Origo des Verstorbenen kommt die *liburnische* Flanona auf; in unserer Inschrift ist zum ersten Male auch der Name der Tribus erwähnt, zu der die Bürger von Flanona gehörten. Die *legio XIII Gemina*, in der T. Turranius die Stelle des *praefectus castrorum legionis* einnahm, war bis jetzt nicht unter den Inschriften der Veteranen in Scupi bestätigt.

Das Grabdenkmal ist der späten Regierungszeit Traians oder dem Anfang der Regierung Hadrians zuzuschreiben.

¹⁴ Н. Вулић, Спом. 71, бр. 217, и А. Мόсы, op. cit., 89: 1(oco) d(ato) d(ecreto) c(olonorum).